

Микола Тимошик

НАЩАДОК ГЕТЬМАНА ТАРАСА ТРЯСИЛА ПОХОВАНИЙ У НІЖИНСЬКІЙ ДАНИНІ

*Встає хмара з-за лиману,
А друга з поля,
Зажурилась Україна –
Така її доля!
Зажурилась, заплакала
Як мала дитина.
Ніхто її не рятує...
Козачество гине...*

Тарас Шевченко,
«Тарасова ніч»

Знахідка із губернських відомостей

Листаючи в архіві посірілі підшивки «Черніговських губернських відомостей» більш ніж 120-літньої давності в надії віднайти там щось небувале з минулого своєї малої батьківщини, натрапив на ось ці рядки, що не могли не заінтригувати:

«На південно-західному боці Данини Ніжинського повіту, серед цвинтаря вивищується великий курган, усіяний наполовину струхлявілими хрестами. На цьому кургані великий дубовий хрест осіняє свіжу могилу потомка знаменитого Гетьмана Малоросійського Тараса Трясила – відставного корнета Івана Андрійовича Тарасевича, що прожив до ста десяти років і під мирною стріхою родини своєї тихо, спокійно закрав очі на віки» [3].

Ураз натягнулася від раптового спомину струна дитячої пам'яті й блискавкою засвітила перед очима картинку свята Великодня на данинському цвинтарі початку 60-х років минулого століття.

Церкву в селі вже закрили, але паски пекти колгоспникам ще не заборонили. Влада дозволила запрошеному селянами із сусідньої Шатури батюшці освятити паски прямо тут, біля могил предків.

Мати покриває щойно покроплений кошик рушником і веде мене, малого, за руку до баби, аби передати їй дві крашанки. Обережно сходимо вузькою й крутою стежкою на саму гору, яку ніби хтось спеціально насипав посеред цвинтаря, – там, з-поміж багатьох інших, спочиває від воєнних літ бабуся Устина. Поряд з її могилою і стояв отой хрест. Величезним і строгим здався він тоді. Аж страшно зробилося.

Пам'ятаю, що відповіла мати, коли запитав, хто там лежить. «Від батька чула, що якийсь дуже важний чин. Всі його родичі за Україну стояли, і війною проти Москви виступали». Казала це притишено, озирючись, аби ніхто не почув...

За продовження неодоказаної матір'ю історії похованого в селі родича загадкового козацького

начальника, про якого в селі боялися згадувати, бо ж проти самої Московщини виступав, взявся лиш тепер. Запізнілою споную до розшуку архівних та джерельних матеріалів із цієї теми і стала ота публікація з давно вже не існуючої чернігівської газети, підписана тодішнім священиком Данинського Свято-Троїцького храму Петром Огієвським. Отець Петро написав той текст на основі своєї поминальної проповіді перед данинцями 6 квітня 1853 року – через три місяці після того, як «запечатав» гріб свого незвичайного прихожанина Івана Андрійовича Тарасевича.

Як сини гетьмана Трясила Тарасевичами стали

Здійснені історичні розвідки привели до несподіваного відкриття: похований у Данині в середині XIX століття 110-літній старець – праправнук славного українського гетьмана Тараса Трясила.

Тарас Трясило, який до приходу на Запорозьку Січ мав прізвище Федорович, прославився ще замолоду під час неодноразових походів керованих ним козацьких чайок на Чорне море. Було то ще за період гетьманування Петра Сагайдачного й Богдана Хмельницького. І прізвище Трясило набув згодом на Січі передусім за те, що так сильно щоразу тряс оттоманських завойовників України, що слава про нього незабаром розійшлася світом. Гетьманом його обрали нереєстрові козаки 1629 року. Після загибелі в бою з турками гетьмана Михайла Дорошенка Тарас Трясило очолив козацьке військо і, провівши його з перемогами по всьому Кримському півострову, знову повернувся на Січ героєм.

Гетьман Тарас Трясило мав чотирьох синів-козаків – Йосипа, Василя, Федора і Марка. І жоден із них не осоромив батькового імені – всі залишили по собі високий чин лицарства та звитяжні подвиги в кривавих козацьких битвах із чужинськими поневолювачами, які зусібіч сунули на українську землю.

Щоправда, була в тих подвигах одна різниця. Батько ввійшов в історію передусім за розгром 25 травня 1630 року під Переяславом переважаючого в силі польського війська коронного гетьмана С. Конєцпольського. Цей подвиг так переконливо оспівав невідомий автор «Історії Русів», що, будучи під сильним враженням від того переказу, Тарас Шевченко написав свою відому поему «Тарасова ніч». А четверо синів гетьмана уславили себе в ту пору, коли разом із поляками виганяли з північно-східних українських рубежів московських займанців [1; 2].

Наслухавшись про хоробрість та воїнську вправність братів, польський король Владислав IV, під протекторатом якого була на той час і Лівобережна Україна, видає 9 вересня 1647 року спеціальну грамоту, за якою всі четверо синів колишнього

гетьмана малоросійського Тараса Трясила отримували дворянські звання, особистий родинний герб та кілька сіл у Чернігівському, Подільському, Брацлавському і Волинському воєводствах – «з усіма околицями, річками і озерами, млинами, землею та селянами, які на ній мешкають, лісами і всіма сінокосами, щодо цих сіл прилягали» [3].

І це за умов, що батько цих славних козаків підняв свого часу багатотисячне повстання проти польської корони та ще й переміг у тому бою. Цілком очевидно, що саме з цієї причини король Владислав IV у цій своїй грамоті велить надалі в усіх документах називати синів колишнього українського гетьмана не набутим на Запорозжжі батьковим прізвищем Трясило чи первинним Федорович, а – Тарасевичами. І ще одне застереження хлопцям зроблено було в їхньому гербі, форму якого також затверджувала Варшава: півтора хреста на кінській підкові символізували лицарство козаків та належність їх до християнської віри; зелене ж дерево, що стоїть посеред поля зі зламаною верхівкою, мало весь час їм нагадувати, що їхній батько, будучи малоросійським гетьманом, зрадив Польщу.

Що ж до земельних володінь, то брати, які відтоді за документами ставали Тарасевичами, відразу їх поділили між собою. Найстаршому, Йосипу, дісталися два маєтки на Чернігівщині, що розміщувалися поруч у Ніжинському повіті, – Мрин та Володькова Дівича.

Оскільки за давньою традицією, яку в Україні запозичили з Європи, глава кожної маєтної родини вважав за свій святий обов'язок вести історію свого роду, то й нові дворяни Тарасевичі заповзялися бережно ставитися до всіляких архівних документів, копіювати їх та оформляти в окремому літописнику все важливе, що випадало пережити на своєму віку їм та їхнім нащадкам.

Завдяки цим документам маємо рідкісну нагоду простежити гілку роду гетьмана Тараса Трясила, яка й виведе нас на ту високу данинську могилу. Не може не дивувати й не захоплювати той факт, що впродовж усіх наступних поколінь роду Тарасевичів спадкоємці-чоловіки без вагань обирали справу життя їхнього предка – боронити свій край, шанувати, захищати й продовжувати традиції народу, з якого вони вийшли.

Йосип, пустивши коріння в Мрині, не перетворився в лінивого поміщика. Козакував і далі. Дослужився до посади Ніжинського бунчукового товариша, тісно співпрацював із наступними трьома гетьманами – Іваном Мазепою, Іваном Скоропадським, Данилом Апостолом.

Йосипів син Федір 1709 року стає сотником Мринської сотні Ніжинського полку Війська Запорозького. Яким він був ватажком козаків, набраних із довколишніх сіл, де виростав, свідчать такі задокументовані факти. За відвагу й хоробрість гетьман Іван Скоропадський подарував йому село Перехо-

дівку. Наступний гетьман Данило Апостол, високо цінуючи заслуги мринського сотника, підтверджує й надалі цю маєтність, видаючи спеціального універсала [3].

Син Федора Андрій був уже представником третього покоління роду Тарасевичів і правнуком гетьмана Трясила. У родинних документах фіксуються копія указу імператриці Катерини II від 7 липня 1774 року про «звільнення з Київського полку після багаторічної бездоганної служби з причини старості і на пропозицію генерал-фельдмаршала, Малоросійського Генерал-Губернатора Петра Румянцева в чині Військового Товариша Андрія Тарасевича».

Нарешті ми підійшли до четвертого покоління Тарасевичів – Андрієвого сина, якого назвали Іваном. Саме про нього, Івана Андрійовича Тарасевича – нащадка славного гетьмана, фактично його праправнука, і йдеться у віднайденій мною публікації «Черниговских губернських ведомостей». Саме він виявився останнім, хто свято беріг і доповнював неповторний літопис роду Трясил-Тарасевичів.

Як корнет Тарасевич у Данині опинився

За яких обставин останній нащадок зі славного гетьманового роду потрапив у село Данину? Ким і яким він був? Що сталося з родинним літописом? Відповіді на ці запитання спробуємо тут дати.

Місце і час народження Івана Тарасевича – прадідівський маєток у Мрині 1745 року. Зберігаючи вірність родинній традиції, він у 25-літньому віці пішов на військову службу.

На ту пору, коли Російська імперія все міцніше опоясувала своїми пазурами українські простори, розмови про українську козаччину та Запорозьку Січ жилилися в народі спогадами старожилів, а також думами та піснями, які охоче виконувала молодь на вечорницях та зайшли в село кобзарі. На службу до царя-батюшки українські хлопці йшли вже неохоче, адже «в москалях» належало було провести цілих 25 літ.

Чи не з цієї причини в села все частіше стали навідуватися так звані вербувальники. Їхню появу селяни приписували найлютішому ворогу козацької України цариці Катерині II. Тоді й народилася в нашій окрузі пісня про царициних вербувальників-обіцяльників:

*Пристань, пристань до вербунку
Будеш їсти масло й булку.*

Ось в один із таких вербувальних наїздів до Мрина 1770 року 25-річний Іван Тарасевич одягнув військову форму. А що був дисциплінованим і робив, як і батько, усе на совість, то й начальство помітило. Незабаром став полковим обозним, зго-

дом – вахмістром Третього компанійського полку, який пізніше перейменований у Чернігівський легко-кінний карабінерний. Служити імператриці чверть століття молодшому Тарасевичу не довелося. За станом здоров'я він подав «прошеніє» про відставку в чині корнета – через 15 років служби.

Зазвичай по виході у відставку офіцерським чином видавався паспорт. Такий 1785 року отримав і корнет Іван Тарасевич. Завдяки тому, що він був змалку привчений до архівування родинних документів, цей незвичний паспорт весь час зберігався в його документальній колекції. Зважаючи на рідкісність такого документа, варто навести текст, який там зазначений (у перекладі українською мовою):

«За Указом Її Імператорської Величності Государині Імператриці Катерини Олексіївни, Самодержиці Всеросійській.

Пред'явник цього, із Малоросійського Шляхетства Іван Андрій, син Тарасевич, колишній у службі Імператорської Величності в Чернігівському Карабінерному полку Вахмістром, нині за поданим від нього проханням, з причини наявної хвороби, на власне його забезпечення, з нагородою Корнетом, мною звільнений і по виписці із полку відпущений в дім його, Чернігівського намісництва, Ніжинського повіту, в містечку Мринах знаходиться, – якому, до присилання із Державної Військової Колегії, згідно з надісланим від мене цього числа поданням, належного про відставку указу і на корнетський чин патенту, для свідоцтва вище написаного і для вільного в дорозі пропуску, цей паспорт, за підписом моїм, і з прикладеною гербовою печаткою, – дано в Малій Росії, в селі Вишеньках, січня 18 дня, 1785 року».

Під цим незвичним для сьогодення текстом паспорта чи не на цілу сторінку подаються регалії того, хто його підписав: «Його Імператорської Величності, Всемилостивої Государині моєї Генерал-Фельдмаршал, Головнокомандувач Кавалерією і Другою Дивізією, Сенатор, Київський, Чернігівський і Новгород-Сіверський Генерал-Губернатор, Лейб Гвардії Кінного полку Підполковник, орденів усіх Російських Імператорських, Королівського Пруського Чорного Орла і Голстинського Святої Анни Кавалер – Г. Румянцев-Задунайський» [3].

Після виходу у відставку колишній корнет Чернігівського полку кілька років провів у родовому маєтку в Мрині. Завести сім'ю вирішив у 45 років. Його дружиною стала вдова Корейшина, яка мешкала в сотенному містечку Носівці. Туди й переїхав починати нову сторінку свого життя.

Носівка на багато літ стала для відставного корнета і місцем щасливого сімейного затишку, і особистою житейською драмою. Там у них із дружиною народилося більше десяти дітей. Однак усі, крім двох синів, померли. Помирає незабаром і дружина. На додачу до темної смуги житейських

випробувань повністю згорає через чийсь підпал все їхнє носівське помістя.

Усе цінне і пам'ятне, що вдалося порятувати з палаючого маєтку, – то скриня з родинними реліквіями. Значну частину їх склали оригінали різноманітних документів та архівні виписки.

На пропозицію родичів повертатися до родинного маєтку в Мрин Іван Андрійович не пристав. Для нього, самотнього і постарілого, там було гамірно й багатолюдно. Старість свою захотів провести в мальовничому й безлюдному закутку. Таким виявився хутір, облаштований ще його дідом Федором Йосиповичем у частині Володьководівського подарунка польського короля братам Тарасевичам ще від 1647 року – наділу на околиці села Данина. Хутір той не випадково звався Сотниківським. Адже заснований був десь на початку XVIII століття відомим у краї сотником Мринської сотні Федором Тарасевичем – дідом Івана Андрійовича. Тоді на хуторі постійно жила лише челядь. Сам сотник навідувався сюди зрідка – весь свій час проводив у походах та війнах.

Як хутір Сотниківський на Тарасевичів перейменували

Із переїздом на дідишню молодших спадкоємців життя на хуторі Сотниківському під Даниною пожвавилася. Старший син Івана Андрійовича Тарасевича Яків – чи не перший із роду Трясил-Тарасевичів по чоловічій лінії, хто не обрав собі професію військового. Будучи дворянином, одружився з простою селянською дівчиною з місцевих і вирішив стати на цій землі повноправним господарем. Тому взявся активно розбудовувати родинний хутір. Невдовзі тут з'явилися нові споруди, збільшилося число челяді. З роками ниви довкола колошилися все щедрішими і врожайнішими. Збіжжя з хутора для продажу на станцію Носівка вивозилося все більше.

Синові Якову в усьому допомагав батько. Далеко не бідний, цей титулований з діда-прадіда дворянин і поміщик ніколи не цурався фізичної праці. За переказами старожилів, господарством займався з особливим завзяттям. А найулюбленішою його справою стали бджоли. Ними він так сильно захопився, що незабаром про Тарасевичів мед заговорили по цій губернії. Скільки його викачував колишній вправний вояка, можна судити за кількістю на його хуторі «бджолиних пнів». Так тоді називалися вулики, зроблені за винаходом знаного земляка, сучасника Івана Тарасевича Петра Прокоповича з-під Бахмача. Таких вуликів-пнів у данинського Тарасевича налічувалося понад 300. Багато це чи мало, – порівняємо з найбільшою у всій Російській імперії пасікою того ж Прокоповича, що була на 1808 рік у його рідному селі Пальчиках: там значилося понад 500 бджолиних сімей. До

речі, це та пасіка, через яку рішенням імператора Миколи I «заради збереження чистоти меду», було змінено проект прокладання залізничного полотна «Москва – Київ» замість Батурина через Конотоп [5].

Ім'я Тарасевича все частіше згадували в краї не лише через дивно-сильний мед, а також першокласну пшеницю, гречку, огірки та кавуни, що з правіків на цих землях родили рясно, а й через так звану воєнну славу хутора.

Відколи на хуторі поселився колишній відставний корнет Чернігівського полку, приїзд звідусіль сюди високих воєнних чинів, їхня присутність на церковних службах у Данинському Свято-Троїцькому храмі, весілля офіцерів і солдат із місцевими красунями стали звичним явищем. То були й колишні однополчани Івана Андрійовича та їхні діти, й друзі та однокашники власника Данини й Шатури флігель-ад'ютанта князя Михайла Голіцина, багато з яких мали в помісті князя зимові квартири.

Нову хвилю приїздів воєнних гостей започаткував пізніше й менший сина власника хутора – Гнат. Цей усе ж залишився вірним родинній традиції і присвятив своє життя військовій справі. Гнат мав уже чин поручика і кавалера й служив на півдні України – у Шостому Чорноморському лінійному батальйоні. Це були якраз ті причорноморські українські місця, де свою звитягу воїна-охоронця рідної землі здобував його славний предок Тарас Трясило.

Отож, поступово і в Данині, і в близьких та далеких околицях первинна назва хутора Сотниківський уживалася все менше, на заміну їй означували хутір як Тарасевичів.

Цікаво, що в офіційних виданнях Російської імперії, які стосувалися статистичних губернських описів, упродовж XIX століття зустрічаємо все ж старішу назву хутора – Сотниківський. Саме така назва цього підпорядкованого Данині давнього поселення вживається, скажімо, у 48-му томі багатотомного видання «Списки населених пунктів Російської імперії, що складаються і видаються Центральним статистичним комітетом Міністерства внутрішніх справ» за 1866 рік, цілком присвяченому опису Чернігівської губернії. В переліку населених пунктів за поштовим трактом із Козельця до Ніжина на відрізу від Носівки до Володькової Дівиці називаються такі села й хутори правобіч тракту, як Гриченківський хутір, Володьково-Дівицький хутір, Сотниківський хутір, Наливайківський хутір, Данина, Шатура [7].

Про цей хутір у виданні зазначено: дворів – 6; число мешканців: чоловіків – 13, жінок – 18. Для порівняння подаємо з цього видання такі ж дані про Данину і Шатуру. В Данині ці показники склали відповідно – 208, 712, 731, в Шатурі – 109, 490, 523 [7].

Більш як через десять років хутір Сотниківський згадується ще в одному офіційному документі: статистичних даних Чернігівського єпархіального управління про приходські церкви та приречі при них. У розділі про Ніжинський повіт Данина представлена такою структурою тодішнього приходу: власне Данина, сільце Шатура, хутір Сотниківський, Степові Хутори. Тут також указується кількість населення, але чомусь лише чоловічого: всього в приході було 1580 чоловіків. З них по селах: у Данині – 916, Шатурі – 576, Сотниківському – 18, Степних Хуторах – 70 [6].

Уперше змінену назву хутора Сотниківський на Тарасевича зустрічаємо в церковній історії пізнішого періоду, яку вів священник Петро Скорина. У характеристиці про склад Данинського Свято-Троїцького приходу читаємо, що до нього, окрім Данини і Шатури, були «приписані» три данинські хутори: поміщика корнета Івана Андрійовича Тарасевича, поміщика ротмістра Федора Антоновича Александровича та графа Румянцева [4].

Тут подається і кількісний склад мешканців цих хуторів. На хуторі Тарасевича числився один дворянський двір (три чоловіки, дві жінки) та три – селянські (13 чоловіків, 17 жінок). На хуторі Александровича – 4 двори (17 чоловіків і 21 жінка). Один двір був на хуторі графа Румянцева (3 чоловіки, одна жінка) [4].

За описом священника Петра Огієвського, хутір Тарасевича розміщувався в північно-західній частині Данини в урочищі, що з прадавніх часів називалося Королевою Долиною, а пізніше – Пузниця.

Яким запам'ятали Тарасевича тодішні данинці

Завдяки записам, які вів тодішній настоятель Данинського Свято-Стефанівського храму отець Петро Огієвський про свого знаменитого прихожанина, маємо унікальну нагоду чи не найточніше відтворити портрет цієї непересічної особи: «Зростом покійник був високого: два аршини і вісім вершкових; плечистий, ставний, стрункий; обличчя мав довгасте, ніс довгий, рівний; волосся на голові сріблясте, вії густі; очі впалі, великі й проникливо виглядали з-під нависаючих брів. Обличчя, від старості, хоча й виснажене, але приємне, красиве; на ньому завжди виразно відображувалася доброта його душі. Бороду й вуса голів сам, не довіряючи нікому, й без дзеркала – навпомацки; в останні й ж роки свого життя вистригав. Палив муштук пристрасно і кинув лиш тоді, коли в роті в нього залишився лише один зуб спереду, в нижній щелепі, з яким він і помер» [3].

В іншому місці записок читаємо про не менш зворушливі характеристики людських якостей: «Покійник Іван Андрійович Тарасевич був життя тверезого, серця доброго, характеру веселого, але

запального; в усьому й завжди дотримувався істини. Був зразковим главою родини. Із селянами своїми строгий і справедливий; з усіма поводився ласкаво, привітно; з бідними – милостиво. Свята незмінно шанував, постів дотримувався; був ревним віруючим – особливо в останні роки свого життя: всі чотири пости удостоювався Святих таїнств, з живою вірою й любов'ю до Бога» [3].

Про його захоплення бджолами в краї ходили легенди. Сам збирав, виділяв і поселяв нові рої, сам закладав вулики на зиму в омшаник і сам виймав їх весною. Люди не могли не помітити, що вся ця робота супроводжувалася тихими, якимись навіть утаємниченими приповідками та молитвами. Вечорами, при свічці, часто вів якісь записи.

Уже по смерті старого син Яків витягнув із численних паперів товсту паперову теку та передав її священнику. З-поміж численних текстів був рукопис «Науки про бджільництво». Рукопис цей, що не мав, на жаль, першої й останньої сторінок, усіяний численними помітками з власних спостережень, давніми переказами та повір'ями. Читається як захопливий посібник з народознавства. У ньому автор залишив для нащадків цікаві власні думки, поради та рецепти на різні життєві випадки поведінки людини. Скажімо, на святу Вечерю Різдва Христового, на надвечір'я Богоявлення, на Благовіщення Пресвятої Богородиці. Не менше десятка порад стосується самої роботи із бджолами, які, за переказами, дуже його любили: і як випускати бджоли, і як їх ховати; і що робити, аби матки не втікали, і щоб бджоли медоносними були. Ось, для прикладу, така порада пасічнику на Святвечір перед Різдром Христовим: «Вари пшеницю, візьми старого меду, змішай і закопай перед пасікою та мов так: як пшениця і той мед не може вийти з тієї землі, так і мої бджоли не можуть утекти з моєї пасіки від мене, раба Божого (назвати своє ім'я) – з Божою поміччю і всіма святими небесними силами і дійством святого Зосима».

Із рядків цієї мудрої «Науки...» постає перед сучасником образ світлої душою і чистої серцем людини, яка, попри те, що все своє життя провела у військовій муштрі та походах, на схилі літ повернулася до своєї дідизни, українських витоків, стала глибоко шанувати й наслідувати, крім релігійних, ще й народні вірування, традиції та обряди. Більше того, уособлювала їх.

Старий Тарасевич чітко знав ті критичні дні народного календаря, коли не слід було зачинати добру справу, коли нікуди не варто було виїздити, худоби не виганяти, бджіл не випускати. І дотепер у селі переказують деякі повір'я, що через віки дійшли з його записника. Скажімо, якщо під час початку будови хати віяв вітер із південного, шатурського, боку, та хата буде теплою, а якщо з північного, талалаївського, споруда постане сирою й холодною.

Перекази зберегли пам'ять і про засоби, якими боровся Тарасевич у випадках, коли вовчі зграї (а їх було немало довкола хутора) ранили чи лякали худобу. Скажімо, від переляку свиней був такий рецепт: кормове зерно для них, яке товк у ступі, розбавляв освяченою в день Стрітіння Господнього водою і побивав (перетовкував) кожную тварину чи птаху змоченою тим розчином товчачкою, а на кінець вливав у рот такій худобі три ложки води, примовляючи при тому. До поросяти: «Від вовка втечи, а господареві поросят наведи». До гуски: «Від вовка втечи, а господареві гусенят наведи». І так – на кожний випадок.

Згадували старожили і про веселу вдачу та красномовство власника хутора. У бесідах із селянами любив згадувати про військову службу, про походи в далекі краї та порядки, які там заведені. А в розмовах із військовими, яких немало перебувало за ті роки на хуторі, засипав запитаннями: які обов'язки єфрейтора? Чим займається полковник? А корнет?

Про особливість Тарасевича-співбесідника свідчить така яскрава деталь. Ніколи не розповів сидячи, навіть якщо бесіда й довгою була. І в старість, обіпершись на палицю, яку ніколи не випускав з рук, міг годинами на ногах стояти.

Щодо особистого випивання, то вся округа знала одну причуду пана корнета. Змолоду полюбивши червоне вино, він цілковито перестав його вживати після того, як під час військового походу в Молдавію побачив спосіб виготовлення того вина: тамтешні чоловіки й жінки скидали м'ясисті виноградні грона до величезних дерев'яних кадубів, а потім, познімавши чоботи, босими ногами залізли туди та дружно місили – так данинці місили глину. На старість полюбив наливки, які тут здавна виготовляли для своїх потреб селяни, – вишнівку, слив'янку та малинівку. Пив завжди помірно. З їжі перевагу надавав кислому молоку, сметані, гарбузу й картоплі. Споживав багато меду, але розмішаного в холодній воді.

Смерті ніколи не боявся. І в своїх 110 літ не раз повторював гостям: «Моя баба прожила 130 літ, і мені треба стільки прожити». Навіть в останні місяці свого життя, відчувуючи, що сили покидають тіло, говорив з оптимізмом таке: «Лежи, грибе, поки тебе лихо здібе». Або: «О, бачите, ніг нема, очей нема, зуб у роті один, тільки володію язиком, як здумаю раз об ком».

Щира українська душа прямого нащадка козацького гетьмана найбільше проявлялася в його любові до народних пісень. Не цурався співати їх і у воєнних походах, і на старість. Не раз із хутірського боку до Данини доносився басовий голос старого та його веселої компанії, що підтягувала нечувані досі в окрузі запорозькі пісні:

*Ой ви козаки, ой ви запорожці –
Нуте виступати,*

*Бо завтра погоня до нашого сліду –
Буде припадати.
Годі нам тужити, годі бідувати...*

Полюбилася данинцям і ось ця пісня «від Тарасевича», яку доти там не знали:

*Була жінка мужика й пішла позивати,
Присудили мужику жінку вибачати:
«Прости ж мені, мила, що ти мене била,
Куплю тобі цебер меду, коновочку пива.
«Ой від пива болить спина, а від меду голова,
Купи мені горілочку, щоб веселою була...»*

Жив із піснею чи не до самої смерті. Його родичі оповідали священику, що коли за три роки до кончини вже осліп і став глухуватим, часто і в день, і вночі, коли прокидався, питав голосно: «А чи є хто в хаті? Чи ниньки ніч чи день?» І коли ніхто на не відповідав, починав українські пісні співати. На гадку в ту пору найчастіше спадали ті, що з дитинства запам'яталися...

Ось які приголомшливі відчуття від слухання такого співу занотував на другий день після смерті Тарасевича у своїх записниках настоятель данинського храму: «Не я один, а багато тоді слухали його. І дивлячись на столітнього старця, не могли втримати сліз. Кожний відвідувач наповнювався почуттям глибокої шани до нього, поваги і жалю. Адже уявіть собі: столітній старець високого зросту, весь висохлий, як скелет, лежить у скромному будинку, на убогому ліжку: жили на руках його так помітні, що їх вільно брали пальцями. І цей старець своєю кістлявою рукою взявши себе під сріблясту голову, із закритими очима співає тенором – голосно, дзвінко, досить рівно, з незначною лише задишкою, покачуючи головою... Слухаючи його спів за стіною, можна було подумати, що це співає не столітній дід, а тридцятилітній мужчина».

Упродовж багатьох років старий Тарасевич справно дотримувався всіх чотирьох постів і чотири рази причащався. Відколи зліг у постіль, причащати його священик приходив додому. Востаннє це дійство отець Огієвський здійснив 24 грудня 1852 року (6 січня 1853 року за новим стилем).

Як ховали у день Водохреща «живий літопис минувшини»

Під час причастя напередодні Богоявлення ніщо не нагадувало про те, що господар дому збирається ближчим часом переходити за межу земного життя. Сидячи на ліжку, спустивши босі ноги додолу, виразно промовив напам'ять усю молитву «Вірую, Господи, і ісповідаюсь...». А після причастя захотів розповісти улюбленому духівникові історію про свого багаторічного начальника періоду військової служби графа Рум'янцева-Задунайського. Отець Петро, поспішаючи до храму на вечірню, ледве впросив старого залишити

цю розповідь до Водохреща. Сподівався на це свято довше побесідувати з ним і, як завжди, записати щось новеньке зі спогадів. Та вийшло так, що йшов на хутір у морозний різдвяний день не бесідувати, а відспівувати його, вже неживого.

6 (19) січня 1853 року, на самий день Водохреща, або Богоявлення Господнього, о восьмій годині ранку з хутора Тарасевича в напрямку Данини, що за три версти на південний схід, улюблена старим господарем четверокінка повільно тягнула на великих саях його домовину. Як тільки повозка зупинилася на церковному майдані, вщерть переповненому людом, перенесена на носилки труна повільно поплила над головами цього справжнього людського моря всередину храму. Одягнутий у парадний офіцерський кітель із товстого сукна з яскравими червоними відворотами на грудях на комірі та великими блискучими гудзиками, покійник на мить ніби піднісся над всією Даниною, яку так любив, і востаннє ввійшов до свого храму.

Вийшло так, що на Різдва святі в данинському помісті князя Голіцина квартирувала Восьма мушкетерська рота окремого Севського полку. Довідавшись про це, сільський священик послав до князя кількох чоловіків-прихожан із проханням клопотати перед військовим начальством, щоб на чин похорону відпустило кілька військових у формі, з яких можна було б виставити в церкві почесну варту. Яким же було здивування і священика, і селян, коли до церкви, якраз у пору початку заамвонної молитви, прибула маршем у повному складі ціла рота мушкетерів у яскравій парадній формі з рушницями «на плече» на чолі з їхнім командиром Г. Стуніним та поручником Г. Семашком.

Змінило порядок організації похорону не лише несподіване прибуття такої кількості військових, а й їхнє бажання взяти участь також і в чині посвячення води. Тому скоро було ухвалене рішення: відставні солдати-данинці організують біля гробу в храмі почесну варту, а весь народ із ротою прибулих військових іде хресним ходом до Сажалки, де чоловіки завчасно вирубали посередині водойми льодовий хрест, розстелили по льоду рядна-доріжки й підготували все інше для чину освячення.

Чи не всі, хто брав участь у дійстві освячення води, повернулися знову до храму й відразу стали лаштуватися до супроводу домовини. Якраз виносили з церкви.

Завдяки записам безпосереднього організатора цього дійства отця Петра Огієвського можемо з достовірною точністю відтворити, як рухалася ця небачена раніше в усій околиці похоронна колона від храму до цвинтаря.

По виході з церкви стояла в дві шеренги сотня бравих мушкетерів. За командою офіцера «Слухай, на калаур!», рушниці солдат враз одномиттєво піднялися штиками догори, а за наступною командою так само миттєво опустилися вниз. Процесія по-

ступово почала рухатися Шинковою в шатурському напрямку.

Попереду всіх ішов п'ятдесятилітній відставний улан, мешканець Данини Юхим Литвин, груди якого були обвішані орденами й медалями за особисті воєнні заслуги. Йому громада доручила нести церковний хрест. За ним ішов священик із клиром. Шість відставних солдатів у військовому спорядженні несли чорну домовину і чотири – за кутами домовини несли хоругви. За ними – родина. Далі – начальник роти з офіцером, за якими церемоніальним маршем крокували солдати-мушкетери трьох взводів. Після військових – сільський голова Петро Никифорович Сірик і чи не всі данинці. Може, тому, що було Богоявленське свято, провести в останню путь знаменитого данинця зійшлися з усіх вулиць і околиць села, без урахування військових, більше тисячі душ.

Домовину на руках пронесли від церкви аж до самої маківки рукотворної гори, що з незапам'ятних часів насипана в центрі старого сільського цвинтаря. Під багатоголосе «Вічна пам'ять» та серію залпів із сотні гвинтівок-штиків данинці назавжди попрощалися зі 110-літнім Іваном Андрійовичем Тарасевичем.

Він був не просто одним з останніх (знаних) зі славного роду українського гетьмана Тараса Трясила, спадкоємця якого доля призначила пустити коріння довкола данинської округи. Він був живим літописом слави цього легендарного колись, а нині впослідженого, вмираючого села.

Шевченкова «Тараса ніч» над Даниною

...Урок української літератури в Данинській школі. Восьмикласники вперше знайомляться з поемою Тараса Шевченка «Тарасова ніч». Молоденька вчителька, з місцевих, яка глибоко знає історію свого рідного села, проводить цей урок у незвичний спосіб: її слухачі – не за партами в класі, а на найвищій маківці Данини, високій могилі, що видніється з усіх п'яти вулиць села, які дивним чином сходяться тут. Повсідалися всі чемненько на траві довкола відновленої нещодавно їхніми батьками могили Івана Тарасевича з козацьким хрестом, захоплено слухають розповідь своєї «укрлітки». І ніби у відзвуках тієї розповіді стали озиватися до них переможні голоси козаків гетьмана Трясила, що звільнили щойно обложеного ворогами Переяслав; зринають в уяві обриси гетьманових синів Йосипа, Василя, Федора і Марка, що прямо до Москви прогнали російських зайд, які за наказом ненависної цариці Катерини II знову хотіли поневолити невпкорених українців; доноситься гул бджіл із хутірської пасіки внука Йосипа Трясила-Тарасевича Івана Андрійовича – мудрої і добро-

зичливої людини, найстарішого мешканця Данини, живої легенди села...

Намальована щойно картинка, на жаль, списана не з реальних фактів, а з авторської уяви. Захотілося, аби так було.

Не пощастило учням Данинської школи (та й не тільки Данинської) доторкнутися в такий спосіб до унікального Шевченкового твору, який так легко і просто можна «заземлити» до такої ж унікальної історії цього села завдяки виявленню і пізнанню тут дивовижного гетьманового сліду.

Радянська, а перед тим російська імперська школа впродовж століття спонукала юних вихованців не до мислення, не до пізнання своїх витоків, не до шанування народних героїв, не до з'ясування коренів свого роду, а до нівеляції, а то й зневаги всього, що пов'язувалося з національним, самобутнім, народним. Корені національної пам'яті витравлювалися в зародку.

І ось результат: нинішнє старше покоління данинців добре пам'ятає лише радянську історію в тлумаченні комуністичних ідеологів. Нитка генетичної пам'яті, яка мала виводити їх углиб минушини, отже, насильно перервана.

Поемою «Тарасова ніч» Тарас Шевченко якраз і хотів достукатися до свідомо вихолощеної чужинцями, та й своїми запроданцями, національної пам'яті українців. Для цього застосував перевірений не раз спосіб. Прийшлий здалека кобзар на сільському майдані збирає закличними струнами своєї кобзи гурт молоді. Потім через пісню захопливо оповідає про героїчні сторінки української історії, називає імена забутих, але справжніх, а не фальшивих, нав'язаних чужинцями героїв, закликає слухачів «тої слави козацької повік не забути...».

А що ж слухачі? Слухали ніби уважно, дехто й «слізюньки втирали». Та враз, при кінці пісні-думи, про все забули, «хлопці навприсядки» пішли витанцювувати гопака...

Приголомшливе закінчення цієї поеми. Розчарований кобзар покидає майдан, зрозумівши, що від такої байдужості «гине слава, батьківщина», що такі нащадки козаків – «правнуки погані» – житимуть за принципом «моя хата скраю». На прощання він посилає цій збайдужілій сільській молоді останні акорди зі своєї кобзи:

*Нехай буде отакечки!
Сидить, діти, у зачіпку,
А я з журби та до шинку...*

...Колишній хутір Тарасевича на околиці Данини був знищений місцевими керманічами радянської влади наприкінці 1920-х років. Так Москва мстилася за українські хутори – «розсадник» так званого куркульства.

За два кілометри на захід від цього хутора з кількох десятків звезених в одне місце «кусуспільних» господарств у середині 1930-х було збудоване перше на Чернігівщині радянське показове село з промовистою назвою «Шлях Ілліча». І сьогодні в цьому селі – шість прямих і дуже широких вулиць, що офіційно мають, як і тоді, лише цифровані назви: Перша, Друга, Третя, Четверта, П'ята, Шоста.

Слідів родини сина Івана Андрійовича Тарасевича – Якова – віднайти в архівних документах не вдалося. Скоріш за все, його діти розділили долю тих данинців, які за незгоду йти до колгоспу зі всім своїм господарським реманентом та худобою прийняли свою дочасну смерть на Соловках.

Що ж там на хуторі тепер?

Колишні трактористи колишнього данинського колгоспу «Жовтнева революція» згадують, як щоразу після весняної чи осінньої оранки в урочищі Тарасевича (ця топонімна назва, поряд із Володьковщиною та Гакішкою дотепер затрималася в селі) не розораний віддавна клаптик кущів-чагарників та кількох перестарілих дерев, що все ще не хотіли покидати колишнє родове обійстя Тарасевичів, ставав усе меншим.

Тодішні бригадири ніяк не наважувалися дати вказівку зовсім його переорати, бо під одним напівзасохлим старезним дубом стояв похилено давній хрест.

Кажуть, минулого року той хрест упав...

Література

1. Грушевський М. Ілюстрована історія України / М. Грушевський. – К. – Львів, 1913. – С. 279–281.
2. Крип'якевич І. Історія України / І. Крип'якевич. – Львів : Світ, 1990. – С. 167.
3. Огиевский П. Столетний старец Иоанн Андреевич Тарасевич / П. Огиевский // Черниговские губернские ведомости. – Часть неофиц. – 1853. – № 18.
4. Описание церквей Нежинского уезда Черниговской губернии: Ведомость о церкви Св.-Троицкой (бывшей Архидиаконо-Стефановской) села Данины Нежинского уезда Черниговской губернии за 1903 год // Государственный архив Черниговской области. – Ф. 679. – Оп. 3. – Од. зб. 8а. – № 18. – Арк. 107–112.
5. Прокопович Петро Иванович [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Прокопович_Петро_Иванович. – Назва з екрана, 12.02.2015.
6. Расписание приходских церквей и причтов при них по г. Нежину и Нежинскому уезду // Черниговские Епархиальные Известия. – 1977. – Часть офиц. – 1 окт. – С. 648.
7. Списки населенных пунктов Российской империи, составленные и издаваемые центральным статистическим комитетом Министерства внутренних дел. Т. 48.: Черниговская губерния / обработан членом Статистического сената Н. Шпиглицом. – СПб., 1866. – С. 133–134.